

archiwów i bibliotek naukowych Poznania i Wielkopolski. Wśród znamienitych gości, oprócz przedstawicieli rodziny Ledóchowskich z Wiednia i z Gdańska, sesję zaszczyliła swoją obecnością doktor Wanda Bieńska.

Konferencję zakończyła projekcja filmu o kardynale Mieczysławie Ledóchowskim, nakręconego z okazji odsłonięcia jego pomnika w Ostrowie. Referaty wygłoszone podczas sesji zostały złożone do druku w „Poznańskich Studiach Teologicznych”.

2. Konferencje organizowane poza Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu

W okresie sprawozdawczym ks. dr Leszek Wilczyński reprezentował Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu na IV Powszechnym Zjeździe Archiwistów Polskich w Szczecinie (12 i 13 września 2002). Wygłosił tam wykład: Internet w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu. Ponadto Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu włączyło się w organizowanie w ramach IV Powszechnego Zjazdu wystawy archiwalnej (zob. pkt. 6 b).

VIII. WSPÓLPRACA Z INSTYTUCJAMI

Prowadzenie przez Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu podstawowych prac, takich jak gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie materiałów archiwalnych oraz prowadzenie działalności naukowej wymaga utrzymywania kontaktów i współpracy z licznymi placówkami naukowymi, archiwalnymi i bibliotecznymi na terenie Poznania i w Polsce. Wzajemne kontakty miały różny charakter i zakres, przybierając rozmaite formy współpracy naukowej i organizacyjnej.

Współpraca, w omawianym roku, łączyła Archiwum Archidiecezjalne z Wydziałem Teologicznym UAM, Instytutem Historii UAM, Archiwum Państwowym w Poznaniu (ta instytucja udzielała pomocy w ramach przygotowania archiwaliów do wystawy IV Zjazdu Archiwistów). Z Archiwum PAN współpracowano w zakresie wzajemnej wymiany informacji o zasobach i metodach opracowywania archiwaliów z działu SOP. Ponadto współpracowano z Poznańskim Towarzystwem Przyjaciół Nauk i Biblioteką Raczyńskich. Dzięki tak prowadzonej współpracy Archiwum Archidiecezjalne brało aktywny udział w życiu naukowym w Poznaniu.

LESZEK WILCZYŃSKI

BADANIA ARCHEOLOGICZNE NA OSTROWIE TUMSKIM W POZNANIU W 2002 ROKU

5 maja 2003 roku na spotkaniu Komisji Teologicznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk został przedstawiony wykład prof. dr hab. Hanny Kóčka-Krenz: Badania archeologiczne na Ostrowie Tumskim w 2002 roku. Wykład odbył się w siedzibie PTPN w sali posiedzeń, przy ul. Seweryna Mielżyńskiego 27/29.

Prowadzący posiedzenie ks. dr Leszek Wilczyński przywitał zebranych gości, szczególnie serdecznie pozdrawiając autorkę wystąpienia. Na wstępie przypomniał, iż od roku 1999, kiedy to odsłonięto pierwsze relikty pałacu Mieszka I, poznańscy archeolodzy co roku, po każdym sezonie wykopaliskowym, prezentują wyniki badań na Ostrowie Tum-

skim przed Komisją Teologiczną PTPN. Podkreślił ponadto fakt wpisania się tego spotkania w obchody 750-lecia lokacji Poznania, tym bardziej, że w referacie sięgnięto do najstarszych korzeni grodu i miasta nad Wartą, kolebki mieszkowego państwa i najstarszej stolicy biskupiej.

Prof. dr hab. Hanna Kóčka-Krenz na początku swego wystąpienia podkreśliła, że do początków państwowości polskiej dysponujemy bardzo ubogim materiałem, jeśli chodzi o źródła pisane. W 963 r. pojawiają się pierwsze wiadomości źródłowe o Mieszku I, w 965 r. przybywa Dąbrówka, w 966 r. następuje chrzest, a w 968 r. przybywa do Polski pierwszy biskup. Do XIII wieku nie ma w ogóle informacji na temat grodu na Ostrowiu Tumskim, jego znaczeniu i rozplanowaniu przestrzennym. Nieliczne przekazy pisemne musi wzbogacić archeologia.

Miejsce, gdzie leży Ostrów Tumski, jest specyficzne. Znajduje się ono na piaszczystej wyspie powstałej między widłami Warty i Cybiny. Wyspa dzieliła się wyraźnie na część północną i południową. W północnej części było wzniesienie w rejonie obecnego kościoła NMP, po czym teren opadał i wznosił się nieco w rejonie obecnej katedry. Część południowa, zajmująca teren dzisiejszego Zagórza, była oddzielona najprawdopodobniej odnogą Cybiny. Było to więc miejsce naturalnie bronione przez wody tych rzek. Spowodowało to, iż w IX wieku teren wyspy został trwale zasiedlony.

W latach czterdziestych X wieku ojciec Mieszka I wznosił dwuczłonowy gród. W rejonie kościoła NMP mieściła się siedziba władcy. Druga akcja budowlana przypadła na lata siedemdziesiąte i była związana z przybyciem Dąbrówki. Mieszko I rozbudował wały obronne, które miały teraz 20 m u podstawy, a na terenie właściwego grodu wznosił pierwsze monumentalne budowle na ziemiach polskich. Był to m. in. pałac książęcy. Na podstawie dotychczasowych wykopalisk i obserwacji można wstępnie założyć, że prostokątny budynek palatium powstał na osi północ-południe, a na wschód od niego stała świątynia fundowana przez Dąbrówkę. Zebrany zostały zaprezentowane dwie propozycje przestrzennej rekonstrukcji palatium. Wejście do pałacu znajdowało się *vis-a-vis* katedry co podkreśla silny związek władzy świeckiej i duchownej (przestrzeń między tymi dwoma obiektami została nazwana: *linią emocjonalną*). Pałac Mieszka na owe czasy był budowlą okazałą, był budowlą prostokątną o urozmaiconej bryle (posiadał wysunięty ryzalit w części wejściowej – od wschodu). W zasadniczym trzonie osiągał rozmiary 30x12 m (całkowita długość założenia nie jest jeszcze znana). Z wysuniętą partią wejściową osiągał około 14 metrów. Biorąc pod uwagę grubość ścian (ok. 1,3 m.) wnętrza były oczywiście mniejsze. Odkryciem, nie budzącym wątpliwości co do czasu powstania i charakteru budowy, było odsłonięcie muru fundamentowego dawnego palatium z drugiej połowy X wieku. Fundament wkopano w ziemię, tworząc tzw. wkop wąskoprzestrzenny, czyli dwa lica murów, między które wrzucono kamienie wraz z gliną i piaskiem. Ostatnia warstwa wychodząca z ziemi była wiązana białą i różową zaprawą gipsową.

Pałac miał kilka pomieszczeń. Przy wejściu zapewne był przedsionek, dalej sala reprezentacyjna (aula regia). Bardzo pomogło w określeniu chronologii obiektu badanie metodą przyrodniczą drewna z moszczenia palatium oraz belki progowej. Wynik tych badań pozwala stwierdzić, że drewno użyte w palatium zostało ścięte ok. 950 r. Oznacza to, iż mamy do czynienia z najstarszym obiektem na ziemiach polskich.

W miejscu palatium odkryto także fragmenty budownictwa mieszkalnego z VIII wieku. Była to półziemianka, chata wkopana w ziemię na głębokość ok. 1 m. Drewniane bierwiona,

pozostałość po ścianach i podłodze, uległy częściowo spaleniu. Zachowały się też ślady schodków.

Istotne wyniki dały fragmentaryczne badania na ul. ks. I. Posadzego. Ustalono, że ulica leży na koronie wałów, które u swojej podstawy miały 20 m. szerokości. Badania elementów drewnianych z tego miejsca pozwoliły ustalić, że wał został wzniesiony na przeźrzeni lat 70, 80 X wieku! Odkrycie to zmienia w ogóle dotychczasowe wyobrażenie o rozmiarach gródu. Gród był znacznie większy niż się dotychczas zakładało. Mieszko I ciągle inwestował w ten gród, ciągle go rozbudowywał. Świadczy to o doniosłej roli, jaką pełnił ten ośrodek w porównaniu z innymi znanymi grodami.

Wykład uzupełniły przeźrocza obrazujące odnalezione ostatnio zabytki. Na terenie wykopalisk odkryto fragmenty skrzynek relikwiarzowych używanych w kościele NMP. Bogato zdobione skrzynki, typowe dla XI i XII wieku, to kolejne świadectwo na istnienie kaplicy grodowej. Licznie odkopywane stylusy świadczą o istnieniu szkoły katedralnej. Ponadto odkryto pozostałości pracowni złotniczej, która przylegała do zachodniej ściany palatium. Był to budynek drewniany, w którym przetwarzano złoto na potrzeby dworu i obdarowywanego przez władcę Kościoła. To dowód na przetwarzanie złota na księżęcym dworze w Poznaniu. Wszystkie te wykopaliska świadczą, że gród na Ostrowiu Tumskim był ważnym ośrodkiem politycznym, kościelnym, handlowym i naukowym.

Przez cały czas, w trakcie wykopalisk, natrafia się na groby. Szczerpłość miejsca powodowała, że pochówków dokonywano co pół metra. Jak wynika z przekazów archiwalnych w samym kościele NMP chowano zmarłych. Obok kościoła był niewielki cmentarz, otoczony murem i drewnianym płotem. W jednym grobie męskim znaleziono dwie monety z czasów Jana Kazimierza, określające czas pochówku.

Prof. dr hab. Hanna Kóčka-Krenz stwierdziła, że na pewno dobrze już rozpoznana jest południowa część założenia. Teraz, tzn. w sezonie archeologicznym 2003 r., rozpoczynają się badania części północnej.

W dyskusji, jaka się rozwinęła na zakończenie wykładu, pierwsza zabrała głos prof. Teresa Jakimowiczowa. Podkreśliła wielkie znaczenie wystąpienia prof. H. Kóčka-Krenz. Pytanie dotyczyło kwestii badań metodami przyrodniczymi elementów drewnianych w innych grodach na terenie państwa Mieszka I. Następnie zabrał głos ks. dr Jan Stanisławski, którego zainteresował problem, jak w świecie naukowym przyjmowane jest odślonięcie reliktyw pałacu, a przede wszystkim jak wyniki uzyskane przez archeologów odbierane są w świecie historyków.

Spotkanie zamknął organizator wykładu ks. dr Leszek Wilczyński, który podziękował zebranym za udział w wykładzie.

LESZEK WILCZYŃSKI